

DUPKA GYÖRGY

A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG HELYZETKÉPE AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ ÁRNYÉKÁBAN¹

A független Ukrajnában élő kárpátaljai magyarság több mint három évtizedes időszaka a szakértők szerint is két korszakra osztható.

Az első korszak: 1992–2014. Ez volt a kárpátaljai magyarság kulturális autonómiájának virágkora. Az akkori kisebbségbarát törvények biztosították a szabad nyelvhasználatot a helyi közéletben, senki és semmi nem akadályozta a magyarság intézményeinek fejlődését, az egyház és az iskola harmóniáját stb. Például a közel 100 magyar tanintézetbe mintegy 17-20 ezer gyerek járt. Abban az időben csupán 5 ezer kárpátaljai magyar települt át végleg az anyaországba családgyesítés, családalapítás, munkavállalás jogcímén.

A második korszak: a 2014–2024 közötti, illetve máig tartó időszak. Tömören fogalmazva ez a jogszűkítés korszaka, egy sor nem kisebbségbarát törvény, rendelet, szabályozás bevezetése.

2014–2024 között a kijevi központi hatalom végrehajtó szerve tovább folytatta azokat a Majdan utáni ukrajnai törvényalkotási intézkedéseket, amelyek az ukránosítás jegyében a nemzetiségek jogainak jelentős mértékű szűkítését eredményezték.

A 2014. évi Majdan-forradalom Ukrajna társadalmi életének számos területén idézett elő gyökeres változásokat: megbomlott a szociális béke, Oroszország annektálta a Krím-félszigetet, mindmáig megoldatlan a donbánszi fegyveres konfliktus, az ember- és értékpusztító háború, valamint tart a gazdaság visszaesése. Időközben felerősödtek a magyarellenes hangok is. Az eddigi adatok ismeretében 2014-től – a KMKSZ adatbázisa szerint (https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/brossura_a5_hu_new.pdf) – közel 500 esetet rögzítettek az ukrajnai magyarellenesség megnyilvánulásaiából. Ez a kárpátaljai magyarságot érintő negatív folyamat máig tart. Magyarellenes, a magyar kormányt és személyesen Orbán Viktort kritizáló szópárbaj, kommentvita uralja az ukrán médiát, az internetet, az

¹ Dupka György történész, a MÉKK elnökének előadása, elhangzott 2025. január 22-én a beregszászi Európa-Magyar Házban megrendezett Értelmisségi Fórumon.

online felületeket, ahol napi szinten szidják a magyarokat, és a szülőföldjük elhagyására szólítják fel őket.

Továbbra sem született megnyugtató megállapodás a kisebbségekkel az oktatási törvény, a kisebbségi nyelvtörvény kapcsán, amelyek végrehajtása – Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásait megsértve – lerombolja a kisebbségek anyanyelven történő oktatásának meglévő rendszerét, elindította a megállíthatatlan kivándorlást.

Az orosz–ukrán háború miatt napjainkban a statisztikai összkép nem megnyugtató. Közéletünk minden területén csökkenés, zsugorodás, fogyás tapasztalható, mindez a háborús helyzet számlájára írható. Hogy példákat is említsek: Kárpátalját is elérte a háborús helyzetre jellemző demográfiai válság, a kivándorlók és a betelepülő menekültek hullámai: az őshonos népesség fogyása mellett gyarapodó nemzetiségek kerülnek a statisztikai élvonalba.

Az orosz–ukrán háború kitörése óta mintegy 200 ezer fővel lett kevesebb az itt élő lakosok száma, vagyis veszélybe kerültek az őshonos kisebbségek, köztük a helyi ruszin/ukránok, magyarok, románok, szlovákok, németek, zsidók, lengyelek és a csehek. Folyamatosan növekszik az elvándoroltak száma. Ezzel szemben Kárpátaljára eddig a keleti régióból közel 400 ezer menekült érkezett, telepedett le, akik túlnyomórészt orosz ajkú ukrán állampolgárok.

A háború miatt a 150 ezres (2001) kárpátaljai magyarság száma 100 ezer alá csökkent. Becslések szerint több mint 50 ezren, más adatok szerint 70 ezren vándoroltak ki az anyaországba és más régiókba. Eddig ennyibe került a háború és a „jogszükités elvét” alkalmazó különféle intézkedések: a szülőföld politikai, gazdasági, vallási okokból történő elhagyása.

A katonaköteles férfiak valódi üldözése 2022. február 24. után következett be. A fronton harcoló kárpátaljai magyar származású katonák száma meghaladja a félezret. Eddig több mint félszázan harcban estek el. Az eltűntek száma több száz főt tesz ki. Koporsók jönnek, férfiakat harctérre visznek, miközben a falvainkban, tanintézményekben, templomainkban és másutt 30-40 százalékos emberhiány tapasztalható. Az összkép: lassan csak nyugdíjasok, nők, gyerekek lakják a településeket.

Az ember- és értékpusztulást csakis a béke állíthatja meg, ezért imádkoznak lelkipásztorainkkal egyetemben az itthon maradók, és azért, hogy – ha béke lesz – szülőföldjükre visszatérjenek, akik elmenekültek.

Mint ismeretes, az ukrán állam kormányzati szintű anyagi támogatást nem nyújt sem a magyar, sem pedig az országban működő más kisebbségi szervezeteknek, mivel ezt a hatályos törvények nem írják elő. Ebben a

helyzetben a kárpátaljai magyarság a jövőben sem nélkülözheti az anyaország fokozott támogatását. A kárpátaljai magyar kultúrának és a közművelődésnek alapvetően döntő forrása a magyarországi alapítványi támogatás.

A hatóság háborús politikájának számlájára írható például az is, hogy 2014–2024 között a Kárpátaljai Nemzetiségek Kulturális Központja frissített adattárában a 2024. januári állapot szerint 93 nemzetiségi szervezetet vettek nyilvántartásba. Ezek szerint az 1989–2014 között regisztrált 131 nemzetiségi szervezetből a háború árnyékában ennyi maradt talpon. Például a megyei szinten bejegyzett magyar érdekvédelmi, szakmai szervezetek hivatalosan regisztrált száma 1989–2014-ben: 62, míg 2024-ben már csak 28, ebből is csupán egy tucat szervezet működik.

A háborús helyzet a magyarság kulturális, anyanyelvi intézményeinek összezsugorodásához, megszűnéséhez vezet. Például a háború előtti magyar állománnyal rendelkező mintegy 100 közkönyvtárból a 2020-as adminisztratív reform következtében a könyvtárak száma minimálisra csökkent, forráshiány miatt működésüket felfüggesztették, illetve felszámolták. Nincs megbízható magyar könyvterjesztés, a korábbiak megszűntek.

A korábbi hat papír alapú magyar folyóiratból csupán a 2002-ben újraindított *Együtt* című irodalmi, művészeti, humán tudományi, kulturális folyóirat maradt talpon. Jelentősen visszaesett a helyi magyar könyvkiadás, a korábbi nyolc-kilenc kiadóból csupán az Intermix Kiadó állja még a sarat Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatával, amely a kárpátaljai magyar irodalmároknak, képzőművészeknek és a humán tudományok művelőinek nyújt publikálási lehetőséget.

Irodalmi életünket, a magyar írástudók önszerveződését szintén erősen beárnyékolja a háború (író-olvasó találkozók, irodalmi karavánokat egyre ritkábban szervez a MÉKK, a KMMI, a KVIT). Megjegyzem: 2014–2025 között az *Együtt* folyóiratunk közel 30 mérvadó szerzőjéből a háború miatt csak 3-7 fő maradt Kárpátalján.

A fontosabb magyar képzőművészeti műhelyek, kiállítások száma jelentősen csökkent (a Bereg Alkotó Egyesület, az ArtTisza művészeti egyesület, a Szevljush Képzőművészeti Egyesület stb. megszűnt működni). A művészeti frontot a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága tartja (táborok, kiállítások, rendezvények stb.).

A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház Társulata is súlyos gondokkal küzd, hiszen az ismert okok miatt férfi tagjai az anyaországban tartózkodnak, ott kamatoztatják tudásukat.

A magyar zenei életre is a válság jellemző. Nem működik a Zádor Dezső Zenei Társaság, a Magyar Melódiák kamaraegyüttesnek is beszűkültek a

lehetőségei, a magyarlakta településeken egyre ritkábban lépnek fel. A Credo Verséneklő Együttes főleg az anyaországban aratja sikereit, vidékünkön egyre ritkábban lépnek fel.

A korábbi, háború előtti, mintegy 30 magyar sajtókiadvány közül a *Kárpátalja*, a *Kárpát Igaz Szó* és a *Kárpátinfo* jelenik meg erősen csökkentett példányszámban, a folyamatos kivándorlások miatt elfogynak az olvasóik.

Az államilag fenntartott magyar nyelvű TV- és rádióadások szerkesztősége megszűnt. A hiányát a magyar kormány által támogatott TV21 Ungvár, a beregszászi Pulzus Rádió igyekszik pótolni.

Az elhúzódó háború miatt meggyengült a kárpátaljai magyarság politikai érdekvédelme és érdekmegjelentése az ukrán parlamentben, minisztériumokban, a megyei és járási katonai közigazgatásokban, tanácsokban, a kistérségi önkormányzatokban. A két mérvadó magyar szervezet (KMKSZ, UMDSZ) csak úgy lesz sikeres, ha az összefogás jegyében lépnek fel a helyi magyarság érdekében, ha mindkét szervezet programjai kellő anyaországi támogatásban részesülnek.

Nagy felelősség és szerep hárul az anyaországi civil szervezetekre és intézményekre, amelyek a háborús időszakban teret adnak a magyar kultúra kárpátaljai művelőinek (könyv- és folyóirat-bemutatók, konferenciák, kerekasztal-beszélgetések, koncertek stb.), lehetőséget biztosítanak különböző fórumok lebonyolítására és sok más projekt megvalósítására.

A szülőföldön való maradás, visszatérés elengedhetetlen feltétele az egzisztenciális biztonság, a megélhetést biztosító munkahelyek megőrzése, újak teremtése. Halaszthatatlan feladat: új gazdaságfejlesztési koncepció kidolgozása, támogatást elősegítő projektek indítása a kis- és középvállalkozóknak. Különös figyelemmel kell kezelni az agrárgazdálkodást, hiszen a kárpátaljai magyarság mintegy 75 százaléka falusi környezetben, kistelepüléseken él. Ha ezt nem csináljuk meg, kiürülnek, előregednek falvaink, végveszélybe kerül a templom és az iskola.

Naponta egymásnak szegezzük a kérdést: menni vagy maradni? Ha maradunk, hogyan tovább? Van-e megnyugtató jövőképünk?

A szakértők, kisebbségi politikusok a negatív forgatókönyv szerint úgy vélik, az eddig elfogadott és a már említett, kisebbségbarátnak nem nevezhető törvények nem biztosítanak megfelelő intézményi alapokat és jogi mechanizmusokat a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítéséhez, védelméhez. Semmiképpen nem a társadalmi békét, a közmegegyezést, a gazdasági felvirágzást szolgálják. A nemzeti kisebbségek – különösen az anyanyelvét mindezidáig széleskörűen

használó kárpátaljai magyarság – számára a nyelvi diszkrimináció kiteljesedését és az erőszakos asszimilációt jelentik – még a háború árnyékában is.

Pozitív fejleményként értékelhető, hogy 2024 júliusában Kijevben megalakult a kisebbségi törvény által előírt Ukrajnai Nemzeti Kisebbségek Társadalmi Szervezeteinek Tanácsa. A testületben 18 ukrajnai nemzeti kisebbség – a román, az azeri, a szlovák, a lengyel, a zsidó, a magyar, a roma, a gagauz, a német, a bolgár, a török (meskheti), a cseh, a moldáv, a görög, a pakisztáni, az örmény, a grúz és a horvát – képviselői kaptak helyet. Összetételét a kisebbségi szervezetek ajánlásai alapján az Ukrajnai Etnopolitikai és Vallásszabadság Állami Szolgálat hagyta jóvá, majd Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma jegyezte be. A magyar kisebbséget dr. Zubánics László történész, az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar karának tanszékvezetője, az UMDSZ elnöke képviseli a testületben.

A kárpátaljai magyarok megmaradását, további sorsát meghatározó nyelvpolitikai ügyben is váratlan fordulat történt. A 2024 júniusában zajló brüsszeli tárgyalások során a magyar kormány javaslatára bekerültek a nemzetiségi kisebbségek jogait érintő feltételek az Ukrajnával folytatandó EU-csatlakozási tárgyalások keretdokumentumába. A médiában is futótűzként terjedt a hír, hogy az *„Ukrajnával folytatandó tárgyalások keretdokumentumába minden magyar feltétel bele került”*. Kárpátalján is üdvözölték a tárgyalásokon elért előre mutató eredményeket.

A nemzetiségi szervezetek hangadói, a józan gondolkodású vezetők abban látják a kárpátaljai őshonos közösségek léthelyzetének biztosítását, anyanyelvi kultúrájának megmaradását, ha Ukrajnát a jövőben felveszik az Európai Unióba, és az európai nyelvi, emberi jogi normák kötelező betartása garantálja alapvető jogaink érvényesítését, ahogy ez a környező országokban (Magyarország, Szlovákia, Románia, Szerbia stb.) tapasztalható.

A pesszimista jóslattevők szerint: ha nem veszik fel Ukrajnát az Európai Unióba, bekövetkezhet az itteni népcsoportok „kulturális halála, teljes körű asszimilációja”.

Ettől függetlenül a legfontosabb tennivalónk – a magyar kormány támogatásával – megőrizni a közel 100 intézményből álló magyar tannyelvű iskolahálózatot, a történelmi egyházakat, az anyanyelvi kulturális intézményeket, a béke esetén előkészíteni az elmenekültek visszaköltözését, a magyar jelenlét megerősítését.

Beregszász, 2025. január 22.